

УДК: 376.35.

DOI:10.58494/esai.24(9).2024.18

Нуритдинова Умидахон Абдумуталибовна,
Б.Осмонов ат. ЖАМУ, магистрант
Сакиева Саипжамал Салайдиновна,
Б.Осмонов ат. ЖАМУ, п.и.д., профессор

Нуритдинова Умидахон Абдумуталибовна,
ЖАГУ им. Б.Осмонова, магистрант
Сакиева Саипжамал Салайдиновна,
ЖАГУ им. Б.Осмонова, п.и.д., профессор

Nuritdinova Umidakhon Abdumutalibovna,
GASU named after B.Osmonov, Master's student
Sakieva Saipjamal Salaidinovna
GASU named after B.Osmonov, P.I.D., Professor

ЛОГОПЕДИЯ ИЛИМИН ПЕДАГОГИКА ЖАНА ПСИХОЛОГИЯЛЫК ИЛИМ КАТАРЫ БАЛДАРДЫН РЕЧИН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ПРАКТИКАЛЫК КОЛДОНУУ

Аннотация. Макалада балдардын кекечтенбей же башка кемчилексиз эркин сүйлөй алуулары боюнча логопедиянын педагогикалык жана психологиялык ролу жана логопедиянын салттуу максаты боюнча практикалык колдонмөлөр талданат. Ошондой эле түура тандалган логопедиялык таасир эттүү ыкмалары ар кандай сүйлөо бузулууларыт аныктоодо жана ондоодо чоң роль ойной тургандыгына басым жасалган.

Түйүндүрүлген сөздөр: логопедия, психология, педагогика, баяндоо, баарлашуу, сүйлөө, эстеттүмүм.

ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ЛОГОПЕДИИ КАК ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧИ ДЕТЕЙ

Аннотация. В статье анализируется педагогическая и психологическая роль логопедии в том, чтобы дети могли свободно говорить без заикания или других трудностей в речи, и, конечно же, практические руководства по традиционной цели логопедии. А также делается акцент на выбор правильного логопедического воздействия для определения и исправления разрушения речи.

Ключевые слова: логопедия, психология, педагогика, повествование, общение, речь, память.

PRACTICAL APPLICATION OF SPEECH THERAPY AS PEDAGOGY AND PSYCHOLOGICAL SCIENCE IN THE FORMATION OF CHILDREN'S SPEECH

Annotation. The article analyzes the pedagogical and psychological role of speech therapy in ensuring that children can speak freely without stuttering or other speech difficulties, and, of course, practical guides to the traditional purpose of speech therapy. The emphasis is also on choosing the right speech therapy to identify and correct speech disruption.

Key words: Speech therapy, psychology, pedagogy, narration, communication, speech, memory.

Киришүү

Логопедиялык иштин принциптери – сүйлөө бузулууларын ондоо процессинде логопеддин жана балдардын ишин аныктоочу жалпы башталкы жоболор болуп эсептелет.

Логопедиялық таасир корригациялоочу окутуунун жана тарбиялоонун милдеттери ишке ашырылган педагогикалық процесс. Корригациялық окутууну уюштуруу процессинде жалпы дидактикалық принциптерге чоң маани берилет: окутуунун тарбиялык мүнөзү, илимий, системалуулук жана ырааттуулук, жеткиликтүүлүк, көрүнкүтүүлүк, абийирдүүлүк жана активдүүлүк, бекемдик, жеке мамиле. Логопедиялық таасир этиопатогенетикалық (кептин бузулушунун этиологиясын жана механизмдерин эсепке алуу), кептин бузулушунун структурасынын системалуулугу жана эсепке алышы, комплекстүүлүгү, дифференцияланган мамилеси, этаптуулугу, өнүгүүсү, онтогенетикалық, инсандык өзгөчөлүктөрүн эсепке алуу, ишмердик мамилеси, айланма жолду пайдалануу, табигый кептик баарлашуу шарттарында кеп көндүмдөрүн калыптандыруу. Туура тандалган логопедиялық таасир этүү ықмалары ар кандай сүйлөө бузулууларын аныктоодо жана ондоодо жардам берет [1].

Сүрөттөн айтып жатканда балдар бир жагынан сүрөттүн мазмунуна таянса, экинчи жагынан өздөрүнүн чыгармачылыгын көрсөтө алышат. Албетте, сүрөттүн мазмуну жана каражаттары боюнча балдарга жеткиликтүү болгон сүрөттү тандоо керек. Логопедияда кем акылдыгы бар балдардын көгеренттүү тилин өнүктүрүүгө, б.а. алардын мектепте окууга даярдыгына чоң басым жасалат. Бул салттуу ықмаларын жана ықмаларын жакшыртуу үчүн зарыл болгон, ошондой эле акыл-эс бузулуулары бар балдардын ырааттуу сөз өнүктүрүү үчүн жаңы, натыйжалуу илимий негизделген жолдорун издөө керек. Кепти калыптандыруу боюнча ишке сөзсүз түрдө төмөнкү бөлүмдер камтылууга тийиш: лексика иши, предметти өз алдынча сүрөттөөгө үйрөтүү, сүрөттөрдүн сериясы боюнча баяндоону үйрөтүү, ырларды жаттоо, көркөм тексттерди кайра айтууну үйрөтүү, деформацияланган сүйлөмдердөн аңгемелерди түзүү. Натыйжалуу ықма сүрөттөрдүн сериясынын ар түрдүү вариантыны тандап, ага сүрөттөрдү тандоо менен окуянын белгилүү бир бөлүгү менен сүрөт – эпизодун катышы болуп саналат. Мындан биз өз алдынча ырааттуу сөз окутуу боюнча иштин негизги түрлөрү болушу керек деген тыянак чыгарууга болот:

1. көзгө көрүнгөн жагдайга таянуу менен баяндоо;
2. эстутум боюнча баяндоо;
3. турмуштук тажрыйбанын негизинде баяндоо;
4. берилген тема боюнча баяндоо [2].

Балдар өздөрү, шериктери, кызыктуу эпизоддор жөнүндө сүйлөшө алышат.

Мындей иште көрүнгөндүн чоо-жайын эсинен чыгаруу, окулган тексттин сөздөрү менен сүйлөмдөрдү түзүү, тексттин үстүнөн иштөнүн жүрүшүндө сөздүн ритмикалык-обондуу тарабын өнүктүрүү жөндөмүнүн калыптанышы өзгөчө маанигэ ээ болот. Ишти жөнөкөй предметтердин сыппаттамасына өтүү менен суроого кенири жооп берүү менен, андан жөнөкөй иш-аракет белгилери менен сүрөттөгү окуяга чейин баштоо сунушталат. Баланын сөзүн жана ойлорун активдештириүү каражаты катары ар кандай ықмаларды колдонуу сунушталат: салыштырууну талап кылган суроолор; чагымчыл суроолор; логопеддин жана баланын сөзүн салыштыруу; көрүнөө кабыл алынган объектилерге колдоо [3].

Мындей ишти этап-этабы менен уюштуруу акыл-эс бузулуулары бар балдар менен баяндоочу жана баяндоочу сөз түзүүдө сунуш кылышат. Ар бир этапты уюштуруунун негизи ички кептин калыптанышына өбелгө түзгөн максималдуу кенеитилген сүйлөөдөн бүктөлгөн, кыскача сүйлөөгө өтүү принципин камтыйт. Бул даяр үлгүлөрдү туурал, материалды кандай ырааттуулукта жеткирүү керектигин түшүндүргөн көрсөтмө түрүндө алдын ала белгilenген план боюнча айтып берет. Кадимки жана патологиядагыдай эле, балдардын тилинин өнүгүшү татаал жана ар түрдүү процесс. Балдар дароо эмес, күтүлбөгөн жерден лексикалык-грамматикалық түзүлүштү, сөздөрдүн силлабикалық түзүлүшүн, тыбыштык, флексияны Ж.Б. өздөштүрүшөт. Ошондуктан, балдардын тилинин өнүгүшүнүн ар кандай баскычтарында тилдин кээ бир элементтери мурунтан эле үйрөнүлгөн, ал эми башкалары өздөштүрүлө элек же жарым-жартылай гана өздөштүрүлгөн [4].

Акыл-эси кем балдар зат атоочторду кичирейтүүчү сүффикстер, сын атоочтор менен жасоодо кыйналышат. Префикс этиштерин колдонууда алар көп катар кетиришет. Фонетика, лексика, грамматикалык түзүлүш чөйрөсүндөгү көрсөтүлгөн кемчиликтөр монологдук кептин ар кандай формаларында (парафраза, сүрөт боюнча ангеме, ангеме – сүрөттөмө) эн көп даана байкалат. Парафразада сүйлөө кыйынчылыктарынан тышкary окуялардын логикалык ырааттуулугун берүүдө, окуялардын звенолорун, актерлорду өткөрүп жиберүүдө каталар байкалат. Алар, адатта, айрым предметтердин жана алардын бөлүктөрүнүн тизмеси менен чектелет. Айрым балдар суроолорго гана жооп бере алышат.

Активдүү сүйлөө-кошумча суроолор, баалуулуктар жана башкалар түрүндө туруктуу жардам шартында гана байланыш каражаты катары кызмат кыла алат. Балдар төмөнкү милдеттерди сунуш кыла алат, мисалы, "бул жерде эмне тартылган?" жөнөкөй иш-аракеттерди чагылдырган беш өзүнчө сүрөт боюнча (бала-сугаруучу гүлдөрүн сугарат, кызы-көпөлөкту тор менен кармайт, бала-өзөн аркылуу кеме кое берет, бала-блоктордон үй курат). Балдар сүрөттөлгөн аракетти адекваттуу жеткирген фразаларды түзүүнү үйрөнүшет.

Корутунду

Логопедиялык таасир этүү ықмаларын андан ары иштеп чыгуу анын натыйжалуулугун жогорулатат. Логопедиянын илим катары өнүгүшү жана атайдын мекемелер тутумунун өнүгүшү менен логопедиялык таасирдин жеке ықмаларын жана жалпы принциптерин иштеп чыгуунун актуалдуулугу жогорулайт.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Логопедия. Основы теории и практики. -М.: Эксмо, 2011. -288с.
2. Гомзяк О.С. Говорим правильно. Конспекты фронтальных занятий I-III периодов обучения в подготовительной к школе группе. -М.: Изд-во ГНОМ и Д. 2007
3. Крутецкая В.А. Упражнения для коррекции дислексии и дисграфии у младших школьников. Изд-во: Литера, 2024.
4. Морозова В.В. Логопедическая работа с детьми с задержкой психического развития. Изд-во: Инфра-М, 2023. -48с.

